

Išgalvotų žodžių pakartojimo testas: vaikams – juokingas žaidimas, specialistams – kalbos tyrimo metodas

Eglė Krivickaitė – Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų doktorantė, VDU Tarpkultūrinės komunikacijos ir daugiakalbystės tyrimų centro jaunesn. mokslo darbuotoja. El. paštas e.krivickaite@hmf.vdu.lt

2015-12-09

Testas, plačiai pamėgtas kalbos raidos specialistų

Išgalvotų žodžių pakartojimo testas taikomas įvairiomis kalbomis visame pasaulyje: anglų k., italų k., ispanų k., korėjiečių k., olandų k., slovakų k., švedų k. ir kt. Šiuo testu kalbiniams tyrimams reikalingi pavyzdžiai renkami vaikui kartojant pirmą kartą girdimus žodžius. Tai greitai ir nesudėtingai atliekamas testas, kurio rezultatai leidžia išskirti vaikus, galimai turinčius kalbos sutrikimą, nuspėti žodyno vystymosi raidą, pastebėti pirmuosius disleksijos požymius.

Kodėl išgalvoti žodžiai?

Gebėjimas tiksliai pakartoti pirmą kartą išgirstą žodį siejamas su naujų žodžių įsisavinimu. Kiekvienas žodis, kurį vaikas kadaise išgirdo pirmą kartą, jam skambėjo naujai, keistai ir neįprastai – kaip ir žodžiai, kuriuos prašoma pakartoti atliekant išgalvotų žodžių pakartojimo testą. Užsienio mokslininkų tyrimų rezultatai parodė: jei vaikui sudėtinga tiksliai pakartoti pirmą kartą išgirstą daugiaskiemėnį žodį, tai gali būti ženklas, kad ateityje jam bus sunku išmokti naujų žodžių.

Gebėjimas plėtoti žodyną susijęs su trumpalaikės atminties apimtimi. Kuo žodis ilgesnis, tuo sunkiau jį išlaikyti atmintyje ir tiksliai pakartoti. Vieni pirmųjų apie trumpalaikės atminties ir kalbos įsisavinimo ryšį užsiminė A. Baddeley ir G. Hitch (1974), vėliau šią teoriją plėtojo A. Baddeley (1992; 2000 ir kt). Nustatyta, kad vaikų, kurie prasčiau atlieka įvairaus tipo trumpalaikės atminties užduotis, žodynas yra mažesnis nei bendraamžių, kurių šių užduočių rezultatai geresni.

Vieni pirmųjų ryšį tarp išgalvotų žodžių pakartojimo tikslumo ir naujų žodžių išmokimo nustatė ir aptarė anglų tyrėjai S. E. Gathercole ir A. Baddaley (1989). Mokslininkai atliko keletą metų trukusį tyrimą: pirmaisiais metais išgalvotų žodžių pakartojimo testu ištyrė 80 ketverių metų anglakalbių vaikų ir išmatavo jų žodyno dydį. Po metų buvo dar kartą išmatuotas tų pačių vaikų žodyno dydis ir nustatyta, kad vaikų, kurie prieš metus tiksliau pakartėjo išgalvotus žodžius, žodynas buvo didesnis, nei tų vaikų, kurie prasčiau pakartėjo išgalvotus žodžius. Vėlesnių panašių tyrimų rezultatai sutampa – egzistuoja stiprus ryšys tarp išgalvotų žodžių pakartojimo testo rezultatų ir vaiko žodyno raidos.

Kalbos sutrikimo identifikavimas

Užsienio mokslininkai yra atlikę daug lyginamųjų tyrimų išgalvotų žodžių pakartojimo testų ir jų rezultatai sutampa – kalbos sutrikimą turintys vaikai žodžius pakartoja kur kas prasčiau nei tipinės kalbos raidos vaikai.

Lyginamieji tyrimai gali būt atliekami su skirtingomis tipinės kalbos raidos grupėmis: tokio paties amžiaus, kaip ir kalbos sutrikimą turintys vaikai;

jaunesnių vaikų grupė, atitinkančia kalbos sutrikimą turinčių vaikų kalbos lygį.

Nustatyta, kad kalbos sutrikimą turintys vaikai išgalvotus žodžius pakartoja kur kas prasčiau nei bet kuri iš šių dviejų tipinės kalbos raidos grupių.

Be to, pasirodo, kad vaikai, kuriems kalbos sutrikimas jau ištaisytas, išgalvotų žodžių testą atlieka panašiai kaip ir vaikai, turintys kalbos sutrikimą. Tokie rezultatai aiškinami tuo, kad testo rezultatus lemia trumpalaikės atminties talpa, o ne fonologijos, morfologijos ar sintaksės įsisavinimo gebėjimai.

Lietuviški išgalvoti žodžiai

Lietuviški išgalvoti žodžiai kurti atsižvelgiant į lietuvių kalbos žodžių struktūros ypatybes: naudotos tik tokios fonemos ir jų junginiai bei žodžių struktūros, kurios pasitaiko lietuvių kalbos žodžiuose, tačiau nebūtų panašūs ar nekeltų asociacijų su lietuvišku žodžiu. Taip pat remtasi iki tol atliktais lietuvių vaikų kalbos raidos tyrimais (žr. Kamandulytė 2006, Garšvienė, Juškienė 2008, Ruzaitė, Dabašinskienė 2010).

Lietuvišką išgalvotų žodžių testą sudaro 24 žodžiai:

po 8 žodžius, sudarytus iš dviejų skiemenų (4–6 fonemos);

po 8 – iš trijų skiemenų (6–7 fonemos);

po 8 žodžius, sudarytus iš keturių skiemenų (8–9 fonemos).

Kiekvienoje grupėje yra po 2 žodžius be priebalsių samplaikų ir po 6 žodžius, turinčius priebalsių samplaikas (trys žodžiai turi priebalsių samplaiką žodžio pradžioje, trys – žodžio viduryje) (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

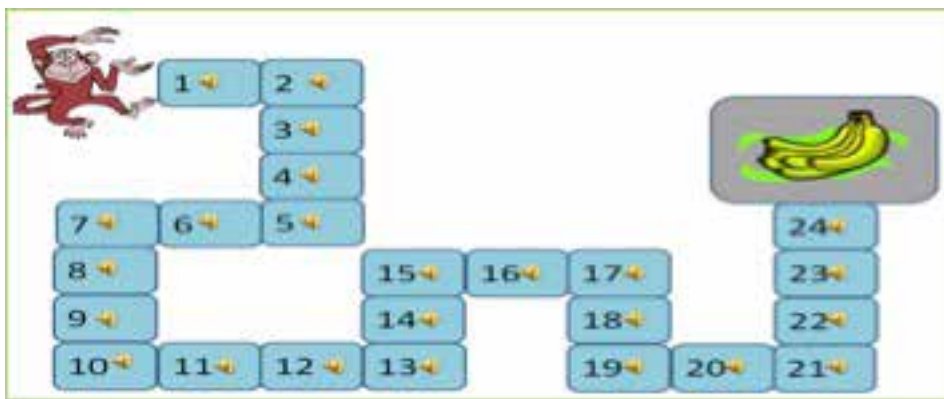
Lietuviški išgalvoti žodžiai

2 skiemenų išgalvoti žodžiai	3 skiemenų išgalvoti žodžiai	4 skiemenų išgalvoti žodžiai
Ke.mu	Ge.lo.ša	Su.le.ri.tė
Do.ja	Ši.ru.ta	Ža.de.vi.na
Ski.mo	Šku.li.nė	Sna.li.di.na
Šve.la	Ple.mu.ta	Spi.ra.tu.ša
Ga.prė	Ma.spu.lė	Ni.spa.ri.ma
Gi.tva	La.smu.vi	Ma.gvu.no.lė
Smin.to	Spa.de.ki	Sta.li.go.sa
Kle.sta	Pa.sva.pi	Go.sa.klu.ni

Pastaba: taškais atskirti skiemenys.

Lietuvių kalbos išgalvotų žodžių kartojimo testas vaikui pateikiamas žaidimo forma naudojant Microsoft PowerPoint programą (žr. 1 pav.). Vaikas supažindinamas su pagrindiniu žaidimo veikėju – beždžionėle, kuri, norėdama gauti bananų, turi atlikti užduotis. Vaikui pasiūloma padėti beždžionėlei įveikti užduotis. Kiekviename žingsnyje vaikas išgirsta įrašytą išgalvotą žodį, kurį turi pakartoti. Visas pokalbis įrašomas diktofonu

– taip vaiko akivaizdoje nėra fiksuojami netikslūs atsakymai. Vaikams ši užduotis patinka, nes yra žaisminga, linksmas ir trumpa (trunka tik 3–4 min).

1 pav. Išgalvotų žodžių testo vaizdinė priemonė (pritaikyta pagal Kunnari, Tolonen, Chiat, 2011)

Kokie išgalvoti žodžiai sudėtingiausi?

Lietuvių ir kitų užsienio šalių kalbų pagrindu parengtų testų rezultatai parodė, kad išgalvotų žodžių pakartojimo tikslumas mažėja ilgėjant žodžiui. Vieno ir dviejų skiemenų žodžius vaikai pakartoja tiksliai, tačiau trijų skiemenų ir ilgesnius žodžius tiksliai pakartoti kur kas sunkiau.

Įvairių kalbų tyrimai rodo, kad žodžius, turinčius priebalsių samplaiką bet kokio amžiaus vaikams pakartoti kur kas sunkiau nei žodžius be priebalsių samplaikos. Pavyzdžiui, ketverių–šešerių metų lietuviai vaikai žodį žadevina pakartojo 96 proc. Tikslumu, o žodį gosakluni – 84 proc. tikslumu.

Svarbi ir priebalsių samplaikos vieta žodyje. Pasirodo, kad žodžius, kurie priebalsių samplaiką turi žodžio pradžioje, pakartoti kur kas lengviau nei priebalsių samplaiką turinčius viduryje ar pabaigoje. Pavyzdžiui, ketverių–šešerių metų lietuviai vaikai žodį spiratuša pakartojo 80 proc. tikslumu, o magvunolė – 32 proc. tikslumu.

Kokio amžiaus vaikams tinkamas šis testas?

Užsienio šalių praktika rodo, kad išgalvotų žodžių testas tinkamas atlikti tiek su labai jaunais (apie 2 m.), tiek su vyresniais vaikais (10–12 m.). Priklausomai nuo to, su kokio amžiaus vaikais bus atliekamas tyrimas, skiriasi išgalvotų žodžių sandara. Pavyzdžiui, jaunesnėms amžiaus grupėms žodžiai sudaromi iš ankščiausiai įsisavinamų fonemų ir jų junginių, kad testo rezultatų nelemtų dar nevysiškai išsivystę fiziologiniai gebėjimai, pavyzdžiui fonemos r neištarimas.

Lietuvių kalbos išgalvotų žodžių pakartojimo testu yra atliktas tyrimas su ikimokyklinio (4;00–5;11 metų), priešmokyklinio (6;00–6;11 metų) ir jaunesnio pradinio mokyklinio amžiaus (7;00–8;11 metų) vaikais.

ŠALTINIAI:

- Bishop D. V. M., McDonalds D., Bird S., Hayiou-Thomas M., 2009. Children Who Read Words Accurately Despite Language Impairment: Who Are They and How Do They Do It? *Child Development*, 80 (2), 593–605.
- Baddeley A., Gathercole S.E., Papagno C., 1998, The Phonological Loop as a Language Learning Device. *Psychological Review*, 1, 158–173.
- Dollaghan Ch., Campbell T. F., 1998, Nonword Repetition and Child Language Impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing*, 41, 1136–1146.
- Garšvienė, A., Juškienė, G., 2008. Priešmokyklinio amžiaus vaikų tarimo ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (18), 78–84.
- Gathercole S. E., 2006a, Nonword repetition and word learning: The nature of the relationship. *Applied Psycholinguistics*, 2006 (27), 513–543.
- Gathercole S E., 2006b, Complexities and constraints in nonword repetition and word learning. *Applied Linguistics*, 2006 (27), 599–613.
- Kamandulytė L., 2006, Morfonotaktikos įsisavinimas. *Didaktika*, 1, 84–88.
- Kapalkova S., Polišenska K., Vicensova Z., 2013: Non-word repetition performance in slovak-speaking children with and without SLI: novel scoring methods. – *International Journal of Language, Communication Disorders* 48 (1), 78–89.
- Krivickaitė, E., Dabašinskienė, I. (2013). Lietuvių kalbos fonologijos įsisavinimas: netikrų žodžių kartojimo eksperimentinis tyrimas. *Kalbos kultūra*, 86, 237–255.
- Krivickaitė, E. Netikrų žodžių kartojimo testas: lietuvių vienakalbių ir dvikalbių vaikų kalbos tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 2014 (4).
- Krivickaitė, E. (2014). Fonotaktikos įsisavinimo tyrimas išgalvotų žodžių pakartojimo testu tipinės ir sutrikusios vaikų kalbos grupėse. *Specialusis ugdymas*, 2 (31), 83-105.
- Kunnari S., Tolonen A-K., Chiat, S, 2011, Language Impairment in a Multilingual Society: Linguistic Patterns and the Road to Assessment. <http://www.bi-sli.org>
- Marshall C. R., 2012. Interpreting error patterns in nonword repetition tasks: A commentary on Tamburelli, Jones, Gobet & Pine. *Language and Cognitive processes*, 27 (6), 947–952.
- Ruzaitė J., Dabašinskienė I., 2010, Specific Language Impairment: Adaptation of a Screening Test for Lithuanian. *Darbai ir Dienos* 54, 277–300.